DOMSTOLENS DOM
av den 25 februari 1988*

Mål 427/85

Europeiska gemenskapernas kommission, företrädd av juridiske rådgivaren Friedrich-Wilhelm Albrecht, rättstjänsten, biträdd av advokaten Heinrich Hüchting, Bremen, med delgivningsadress i Luxemburg hos Georges Kremlis, kommissionens rättstjänst, Kirchberg, Luxemburg,

sökande,

mot

Förbundsrepubliken Tyskland, företrädd av Martin Seidel, Ministerialrat, förbundsekonomiministeriet, och av Horst Teske, Ministerialrat, förbundsjustitieministeriet, med delgivningsadress i Luxemburg hos den tyska ambassaden, 20–22, avenue Émile-Reuter,

svarande.

Talan, i enlighet med artikel 169 i EEG-fördraget, avser fastställelse av att Förbundsrepubliken Tyskland har underlåtit att uppfylla sina skyldigheter enligt EEG-fördraget och enligt rådets direktiv 77/249/EEG av den 22 mars 1977 om underlättande för advokater att effektivt begagna sig av friheten att tillhandahålla tjänster.

DOMSTOLEN

sammansatt av ordföranden Mackenzie Stuart, avdelningsordförandena G. Bosco och J. C. Moitinho de Almeida samt domarna T. Koopmans, U. Everling, K. Bahlmann, Y. Galmot, C. Kakouris, R. Joliet, T. F. O'Higgins och F. Schockweiler,

generaladvokat: J. L. Da Cruz Vilaça,
justitiesekreterare: B. Pastor, byrådirektör,

* Rättegångsspråk: tyska.

som beaktat förhandlingsrapporten och vad som förekommit vid den muntliga förhandlingen den 8 juli 1987, och

som hört generaladvokatens förslag till avgörande, framlagt vid sammanträde den 3 december 1987,

meddelar följande

dom

1 Genom ansökan som inkom till domstolens kansli den 23 december 1985 har Europeiska gemenskapernas kommission, i enlighet med artikel 169 i EEG-fördraget, väckt talan om fastställelse av att Förbundsrepubliken Tyskland, när det gäller frihet för advokater att tillhandahålla tjänster, har underlåtit att uppfylla sina skyldigheter enligt EEG-fördraget och enligt rådets direktiv 77/249 av den 22 mars 1977 om underlättande för advokater att effektivt begagna sig av friheten att tillhandahålla tjänster (EGT L 78, s. 17, fransk version; svensk specialutgåva del 06, volym 01).

2 Kommissionen har särskilt kritiserat Förbundsrepubliken Tyskland för att ha antagit en nationell lag i syfte att genomföra direktiv 77/249, nämligen lagen av den 16 augusti 1980 (BGBI. I, s. 1453), som i artikel 4 föreskriver:

a) att en advokat från en annan medlemsstat som, inom ramen för tillhandahållande av tjänster, utför arbete i Förbundsrepubliken Tyskland som företrädare för och försvarare av en klient i rätten, skall arbeta tillsammans med en tysk advokat, även i de fall då tysk rätt inte föreskriver något absolut krav att företrädas av advokat;

b) att den tyska advokaten som han skall arbeta tillsammans med, själv skall vara rättegångsombud eller försvarare i målet;

c) att den advokat som tillhandahåller tjänster dessutom

— endast får delta i ett muntligt förfarande eller i en huvudförhandling om han är åtföljd av den tyska advokaten, och

— i egenskap av försvarare, endast får besöka en frihetsberövad om han åtföljs av den tyska advokaten och endast får stå i skriftlig förbindelse med en frihetsberövad genom denne;

d) att den samverkan som krävs skall bevisas varje gång en handling företas; att handlingar som den advokat som tillhandahåller tjänster företagit i strid med de ovan nämnda bestämmelserna eller för vilka samverkan inte har bevisats vid den tidpunkt då de har utförts är ogiltiga; att samverkan presumeras föreligga under det muntliga förfarandet eller under huvudförhandlingen om den tyska advokaten inte genast återkallar eller ändrar handlingen;

e) att i de fall då det krävs att man företräds av advokat som har erkänd rätt att föra talan vid den domstol där målet anhängiggjorts, skall artikel 52.2 i Bundesrechtsanwaltsordnung (förbundslag om advokatyrket) tillämpas.

3 Kommissionens påståenden rör det sätt på vilket den tyska lagstiftningen har genomfört direktiv 77/249 (nedan kallat "direktivet") vad gäller det krav att "arbeta tillsammans med" en tysk advokat som ställs på en advokat som är etablerad i en annan medlemsstat och som utövar verksamhet på det tyska territoriet genom att tillhandahålla tjänster. Begreppet samarbete grundar sig på artikel 5 i direktivet, som föreskriver att "för verksamhet i samband med företrädandet av en klient i rätten" får medlemsstaterna kräva att advokater som tillhandahåller tjänster "arbetar tillsammans med en advokat som praktiserar vid rätten i fråga och som vid behov skulle vara ansvarig gentemot denna myndighet eller med en 'avoué' eller 'procuratore' som praktiserar där."

4 Målet rör tre skilda frågeställningar, nämligen det område där samarbete krävs, de närmare bestämmelserna för samarbetet och den geografiska begränsningen när det gäller rätten att föra talan i domstol.

5 För en utförligare redogörelse för bestämmelserna i direktivet, den tyska lagstiftningen, bakgrunden till tvisten och de till domstolen ingivna yttrandena hänvisas till förhandlingsrapporten. Handlingarna i målet i dessa delar återges i det följande endast i den mån domstolens argumentation kräver det.

A — Det område där det krävs samarbete

6 Enligt artikel 4 i den ovan nämnda tyska lagen av den 16 augusti 1980 (nedan kallad "1980 års lag") är kravet att arbeta tillsammans med en advokat som är etablerad i Förbundsrepubliken Tyskland tillämpligt när den advo-

kat som tillhandahåller tjänster avser att agera "i egenskap av ombud eller försvarare för en klient" i rättsliga och i vissa administrativa förfaranden.

7 Enligt kommissionen ger denna bestämmelse en alltför vid definition av det område där det krävs samarbete med en tysk advokat, eftersom detta inte enbart krävs när det gäller den verksamhet som utförs vid domstolarna utan även den verksamhet som utförs vid administrativa myndigheter samt vid kontakt med frihetsberövade personer. Dessa tre problem skall granskas var för sig.

8 Vad gäller den verksamhet som utförs vid domstolarna anser kommissionen att kravet på samarbete, som anges i artikel 5 i direktivet, enbart kan gälla när den nationella lagstiftningen i värdmedlemsstaten föreskriver att en part endast får företrädas inför domstol av en advokat i egenskap av rättegångsombud eller försvarare. I alla de fall då den nationella lagstiftningen inte föreskriver något absolut krav att företrädas av advokat och då parten, följaktligen, själv får försvara sina egna intressen eller låta någon annan som inte är advokat göra det, bör den advokat som tillhandahåller tjänster ha möjlighet att företräda eller försvara klienten utan att arbeta tillsammans med en tysk advokat.

9 Den tyska regeringen har med hänvisning till ordalydelsen i artikel 5 i direktivet gjort gällande att kravet på samarbete får omfatta all verksamhet som har samband med att en advokat företräder eller försvarar en klient, oavsett om verksamheten är hänförlig till det område där det föreligger krav på att parten företräds av en advokat eller inte. Den tyska regeringen har i detta sammanhang påpekat att den tyska lagstiftningen, genom att den inte alltid föreskriver något absolut krav att företrädas av advokat, ger parterna möjlighet att själva föra sin talan. Frågan om en tredje person yrkesmässigt får företräda en part i domstol, regleras av de bestämmelser som gäller för vissa yrken, t.ex. notarius publicus, patentombud och auktoriserade skatterådgivare; bortsett från de fall som regleras på detta sätt innehåller den tyska lagen "Rechtsberatungsgesetz" ett allmänt förbud mot att yrkesmässigt lämna juridiskt bistånd.

10 Det finns anledning att inledningsvis fastslå, vilket den tyska regeringen med rätta har påpekat, att artikel 5 i direktivet enligt ordalydelsen inte gör någon skillnad mellan den verksamhet som advokater utför i fall som omfattas av ett absolut krav att företrädas av advokat och i fall som inte omfattas av sådant krav. Artikeln ger endast medlemsstaterna möjlighet att kräva att de advokater som tillhandahåller tjänster skall arbeta tillsammans med en lokal

advokat när det gäller "verksamhet i samband med företrädandet av en klient i rätten".

11 Det skall emellertid påpekas att detta konstaterande skall bedömas mot bakgrund av det sammanhang där det ingår. Direktivet innehåller nämligen, vilket framgår av övervägandena i ingressen, endast åtgärder som skall "underlätta" för advokater att "effektivt utöva" sin verksamhet i form av tillhandahållande av tjänster, eftersom varje inskränkning i friheten att tillhandahålla tjänster i enlighet med fördraget har varit förbjuden sedan övergångsperiodens slut. Detta förbud innebär även att all diskriminering av den som tillhandahåller tjänster på grund av dennes nationalitet eller på grund av den omständigheten att denne är etablerad i en annan medlemsstat än den i vilken tjänsten skall tillhandahållas skall avskaffas.

12 Artikel 60 tredje stycket i fördraget preciserar att den som tillhandahåller en tjänst tillfälligt får utöva sin verksamhet i det land där tjänsten tillhandahålls "på samma villkor som landet uppställer för sina egna medborgare". Med anledning härav har domstolen fastslagit i sin rättspraxis (se särskilt domen av den 17 december 1981 i mål 279/80 Webb, Rec. s. 3305) att med hänsyn till vissa tjänsters särskilda beskaffenhet kan inte de specifika krav som ställs på den som tillhandahåller tjänster anses oförenliga med fördraget, i den mån de är motiverade för tillämpningen av regler som reglerar sådan verksamhet, och att friheten att tillhandahålla tjänster, som är en av de grundläggande principerna i fördraget, endast kan inskränkas genom bestämmelser som är berättigade av hänsyn till allmänintresset och som omfattar varje person eller företag som utövar en verksamhet inom värdmedlemsstatens territorium, i den mån detta allmänintresse inte redan skyddas genom de regler som den som tillhandahåller en tjänst omfattas av i den medlemsstat där han är etablerad.

13 Det är mot bakgrund av dessa principer som direktivet skall tolkas. Artikel 5 i direktivet får inte medföra att det på en advokat som tillhandahåller tjänster ställs krav som inte har någon motsvarighet i de yrkesregler som skulle vara tillämpliga om det inte rörde sig om tillhandahållande av tjänster i fördragets mening. Det är dock obestridligt så att i fall då den tyska lagstiftningen inte föreskriver något absolut krav att företrädas av advokat kan parterna själva försvara sig i rätten; i sådana fall tillåter den tyska lagstiftningen även att försvaret anförtros en person som varken är advokat eller specialiserad, förutsatt att den personen inte agerar på grund av sitt yrke.

14 Under dessa omständigheter finns det inte något som av hänsyn till allmänintresset kan berättiga att det, i fall då det inte föreskrivs något absolut krav att företrädas av advokat, ställs krav på att en advokat, som är medlem i ett advokatsamfund i en annan medlemsstat och som i sitt yrke tillhandahåller tjänster, skall arbeta tillsammans med en tysk advokat.

15 Den tyska lagstiftningen kan således inte kräva att en advokat som tillhandahåller tjänster, och som för övrigt enligt artikel 4 i direktivet måste iaktta de yrkesregler som gäller i Förbundsrepubliken Tyskland vid utövandet av all verksamhet vid tyska domstolar, skall arbeta tillsammans med en advokat som praktiserar vid den domstol där målet har anhängiggjorts, i fall där denna lagstiftning inte föreskriver något absolut krav att företrädas av advokat. I den mån 1980 års tyska lag, på grund av dess generella ordalydelse, utsträcker detta krav till att även gälla i sådana fall, strider den mot direktivet och mot artiklarna 59 och 60 i fördraget.

16 Vad gäller den verksamhet som advokater som tillhandahåller tjänster utför vid administrativa myndigheter omfattar 1980 års lag, enligt dess artikel 4.1, administrativa förfaranden rörande "överträdelser av strafflag, överträdelser av ordningsföreskrifter, tjänstefel och åsidosättande av yrkesskyldigheter". I detta hänseende är det tillräckligt att fastslå att övervägandena ovan vad gäller verksamhet vid domstolarna är fullt tillämpliga.

17 Slutligen, vad gäller kontakten med frihetsberövade personer har den tyska regeringen anfört en rad argument som rör advokatens ansvar gentemot domstolarna. Dessa argument, som är centrala för diskussionen om de närmare bestämmelserna för samarbetet, skall prövas inom ramen för det andra problemet som är aktuellt i förevarande mål.

18 Av övervägandena ovan följer att den del av kommissionens talan som rör det område där samarbete krävs skall bifallas, med undantag för den del som rör kontakten mellan den advokat som tillhandahåller tjänster och frihetsberövade personer, som skall prövas nedan.

B — De närmare bestämmelserna för samarbetet

19 Kommissionen har generellt kritiserat Förbundsrepubliken Tyskland för att i 1980 års lag ha fastställt innebörden av begreppet "samarbete" på ett sätt som överskrider de gränser som anges i direktivet och i artiklarna 59 och 60

i fördraget. Kommissionens påstående rör särskilt bestämmelserna om bevis för samarbetet, den roll som tilldelats den tyska advokat som den advokat som tillhandahåller tjänster skall arbeta tillsammans med och den kontakt som denne har med frihetsberövade personer.

20 Enligt den tyska regeringen är de närmare bestämmelserna för samarbetet i 1980 års lag en direkt följd av artikel 5 i direktivet, som föreskriver att den tyska advokaten med vilken samarbetet skall äga rum skall praktisera vid rätten i fråga och "vid behov" vara "ansvarig gentemot denna myndighet". En tysk advokat kan dock endast ta på sig ett sådant ansvar om han i rätt tid får kännedom om alla de handlingar som den advokat som tillhandahåller tjänster utför, dvs. innan dessa handlingar har fått verkan. Den tyska advokaten måste därför fortlöpande få kännedom om målets utveckling, något som endast är möjligt om den domstol som skall avgöra målet när som helst kan förvissa sig om detta, om den tyska advokaten är närvarande under det muntliga förfarandet och om han har rätt att agera i egenskap av rättegångsombud eller försvarare.

21 Den tyska regeringen har vidare gjort gällande att friheten att tillhandahålla tjänster inte får äventyra ett väl fungerande rättssystem. Om utländska advokater skulle ha obegränsad möjlighet att driva mål vid tyska domstolar, skulle det kunna ge upphov till svårigheter på grund av att de saknar kunskap om såväl den materiella som den processuella rätt som dessa domstolar tillämpar. Det är endast en lokal advokats medverkan som kan garantera att målet läggs fram på ett adekvat sätt för domstolen.

22 Det skall angående den tyska regeringens första argument påpekas att direktivet faktiskt inte innehåller någon precisering av uttrycken "arbetar tillsammans" och "ansvarig gentemot denna myndighet" som förekommer i artikel 5. Dessa uttryck skall därför tolkas mot bakgrund av syftet med direktivet som är att "underlätta för advokater att effektivt begagna sig av friheten att tillhandahålla tjänster".

23 Följaktligen, även om direktivet tillåter att nationell lagstiftning kräver att den advokat som skall tillhandahålla tjänster skall arbeta tillsammans med en lokal advokat, så syftar det till att göra det möjligt för den förstnämnda advokaten att utföra de uppgifter som hans klient har anförtrott honom, samtidigt som han skall värna ett väl fungerande rättssystem. Ur denna synvinkel syftar det föreskrivna kravet på samarbete med en lokal advokat till att ge honom det stöd som behövs för att kunna agera inom ett annat rättssystem än det han är van vid och till att ge den domstol som skall avgöra målet en

garanti för att den advokat som tillhandahåller tjänster faktiskt har detta stöd och således är i stånd att fullt ut iaktta tillämpliga processuella och yrkesetiska regler.

24 Till följd härav utgår man ifrån att den advokat som tillhandahåller tjänster och den lokala advokaten, vilka båda omfattas av de yrkesetiska regler som är tillämpliga i värdmedlemsstaten, är i stånd att tillsammans närmare utforma ett samarbete som är lämpligt mot bakgrund av det uppdrag som de har anförtrotts, med iakttagande av de yrkesetiska reglerna och så att deras yrkesmässiga självständighet bevaras.

25 Detta övervägande innebär dock inte att de nationella lagstiftarna saknar möjlighet att fastställa den generella ramen för samarbetet mellan de två advokaterna. Emellertid får de skyldigheter som följer av sådana bestämmelser inte vara oproportionerliga i förhållande till syftena med kravet på samarbete såsom de har fastställts ovan.

26 Det måste dock fastslås att 1980 års tyska lag ålägger de två advokater som skall arbeta tillsammans skyldigheter som går utöver vad som är nödvändigt för att uppnå dessa syften. Varken den tyska advokatens ständiga närvaro under det muntliga förfarandet, kravet på att denne själv skall vara rättegångsombud eller försvarare, eller de detaljerade bestämmelserna om bevis på samarbetet är i allmänhet nödvändiga eller ens ändamålsenliga för att ge den advokat som tillhandahåller tjänster det stöd som behövs.

27 Det skall tilläggas att artikel 5 i direktivet, när den hänvisar till att den lokala advokaten är "ansvarig" avser, vilket har framgått ovan, ett ansvar gentemot den domstol där målet anhängiggjorts och inte gentemot klienten. Problemet med en eventuell brist på kunskap när det gäller tysk rätt, som den tyska regeringen har åberopat som stöd för de krav som föreskrivs i 1980 års lag, ingår dock i det ansvar som den advokat som tillhandahåller tjänster har gentemot sin klient, som fritt kan välja den advokat som skall företräda hans intressen.

28 Det skall även preciseras att den tyska regeringens argument, att det endast är genom ett sådant samarbete som den tyska lagstiftningen föreskriver som det kan säkerställas att advokaterna utövar sin verksamhet på ett sådant sätt att de har tillräcklig kontakt med sina klienter och domstolarna, inte är godtagbart. Såsom domstolen har fastslagit i sin dom av den 12 juli 1984 i mål 107/83 Klopp (Rec. s. 2971) ger dagens transport- och telekommunika-

tionsmedel advokater möjlighet att på lämpligt sätt säkerställa den nödvändiga kontakten.

29 De skäl som leder till slutsatsen att de närmare bestämmelserna för samarbetet som fastställs i 1980 års lag, på grund av att de är oproportionerliga, är oförenliga med direktivet gör sig emellertid inte gällande på samma sätt när det gäller den lagens bestämmelser om besök hos frihetsberövade. Dessa besök har nämligen en särskild karaktär, som har samband med förhållandet mellan den frihetsberövade personen och den behöriga domstolen, som inte existerar för andra personer som kommer i kontakt med rättssystemet.

30 Det skall dessutom erkännas att tvingande skäl, särskilt av hänsyn till allmän säkerhet, skäl som den berörda medlemsstaten skall bedöma, kan ge den medlemsstaten anledning att reglera advokaters kontakt med frihetsberövade personer.

31 Dessa överväganden gör sig också gällande i fall då det inte förekommer något absolut krav att företrädas av advokat. Följaktligen finns det anledning att fastslå att den tyska lag som kräver samarbete när det gäller kontakten med frihetsberövade, även i fall då det inte föreskrivs något absolut krav att företrädas av advokat, inte på grund härav strider mot direktivets bestämmelser.

32 I den mån den tyska lagen föreskriver att den advokat som tillhandahåller tjänster i egenskap av försvarare inte kan besöka en frihetsberövad utan att vara åtföljd av en tysk advokat som han arbetar tillsammans med och att han endast kan stå i skriftlig förbindelse med den frihetsberövade genom den tyska advokaten, utan att tillåta något undantag, inte ens med tillstånd av en domstol eller av den myndighet som är behörig när det gäller kontakter med frihetsberövade, går de inskränkningar som den lagen föreskriver utöver vad som är nödvändigt för att uppnå den lagens legitima syften.

33 Kommissionens talan rörande de närmare bestämmelserna för samarbetet skall således bifallas.

C — Geografisk begränsning när det gäller rätten att föra talan i domstol

34 Enligt 1980 års lag skall artikel 52.2 i Bundesrechtsanwaltsordnung (förbundslag om advokatyrket) tillämpas analogt i de fall då det ställs krav på att

företrädas av advokat som har erkänd rätt att föra talan vid den domstol där målet anhängiggjorts. Enligt bestämmelserna i Zivilprozessordnung gäller detta krav i civilrättsliga mål som behandlas av Landgerichte och de högre instanserna (Oberlandesgerichte och Bundesgerichtshof) samt av Familiengerichte (specialdomstolar på familjerättens område). I den mån det föreskrivs ett absolut krav att företrädas av advokat i mål vid dessa domstolar måste den advokaten således ha erkänd rätt att föra talan vid den domstol där målet anhängiggjorts. Den advokat som saknar sådan erkänd rätt att föra talan har endast möjlighet att under det muntliga förfarandet framföra yttranden med bistånd av en advokat som har sådan erkänd rätt att föra talan. Enligt 1980 års lag försätts även den advokat som tillhandahåller tjänster i samma situation.

35 Kommissionen anser att artikel 5 i direktivet endast ger medlemsstaterna rätt att föreskriva att den advokat som tillhandahåller tjänster skall arbeta tillsammans med en advokat som har erkänd rätt att föra talan vid den domstol där målet anhängiggjorts, men däremot inte att begränsa de tjänster som tillhandahålls till yttranden under det muntliga förfarandet med bistånd av den advokat som har erkänd rätt att föra talan vid den ifrågavarande domstolen, såsom den tyska lagstiftningen föreskriver när det gäller alla förfaranden i tvistemål av en viss betydelse. Kommissionen har vidare anfört att den anser att situationen för en advokat som tillhandahåller tjänster inte är jämförbar med den som en tysk advokat befinner sig i, eftersom den situation som en advokat som tillhandahåller en tjänst i en annan medlemsstat befinner sig i kännetecknas av att han inte är etablerad i den staten och att han inte har erkänd rätt att föra talan vid någon domstol där.

36 Den tyska regeringen har anfört att även en tysk advokat som inte har erkänd rätt att föra talan vid den behöriga domstolen måste nöja sig med en begränsad medverkan av det slag som föreskrivs i artikel 52.2 i Bundesrechtsanwaltsordnung och att den advokat som tillhandahåller tjänster följaktligen inte missgynnas i förhållande till advokater som är etablerade i Förbundsrepubliken Tyskland. Principen om begränsningen av rätten att föra talan till ett visst geografiskt område infördes av hänsyn till ett väl fungerande rättssystem, eftersom advokatens "lokala anknytning" främjar kommunikationen mellan advokaten och den domstol där målet anhängiggjorts och underlättar således rättegångens förlopp.

37 Det tyska regeringen har vidare anfört att om den advokat som tillhandahåller tjänster skulle få samma ställning som en advokat med erkänd rätt att föra talan vid den behöriga domstolen skulle de tyska advokaterna missgyn-

nas i förhållande till advokater som är etablerade i andra medlemsstater. För att illustrera detta har den särskilt hänvisat till exemplet med Bundesgerichtshof, som är den högsta federala domstolen för tvistemål och brottmål: Endast ett begränsat antal tyska advokater som är specialister när det gäller "resning" har erkänd rätt att föra talan vid den domstolen och kan således utföra alla de processhandlingar som krävs, medan om kommissionens uppfattning skulle följas så skulle varje advokat som är etablerad i en annan medlemsstat ha samma rättigheter.

38 Det framgår av denna diskussion att den huvudsakligen rör frågan huruvida Förbundsrepubliken Tyskland har rätt att tillämpa samma bestämmelser på advokater som tillhandahåller tjänster som den tillämpar på tyska advokater som inte har erkänd rätt att föra talan vid domstolen i fråga. Denna fråga kan inte besvaras med hjälp av direktivets bestämmelser, utan den måste prövas mot bakgrund av de principer som reglerar friheten att tillhandahålla tjänster i enlighet med bestämmelserna i artiklarna 59 och 60 i fördraget.

39 Det skall i detta sammanhang erinras om att enligt artikel 59 skall alla inskränkningar i friheten att tillhandahålla tjänster avvecklas, vilket enligt artikel 60 tredje stycket främst skall ske i syftet att göra det möjligt för den som tillhandahåller en tjänst att (tillfälligt) utöva sin verksamhet i det land där tjänsten tillhandahålls på samma villkor som det landet uppställer för sina egna medborgare.

40 Det huvudsakliga syftet med dessa bestämmelser är att göra det möjligt för den som tillhandahåller tjänster att utöva sin verksamhet i värdmedlemsstaten utan att diskrimineras i förhållande till den statens egna medborgare. Såsom domstolen har preciserat i den ovan nämnda domen av den 17 december 1981 (Webb) innebär detta emellertid inte att varje nationell lag som gäller för den statens egna medborgare och som i allmänhet avser permanent verksamhet som utförs av personer som är etablerade i den staten, kan tillämpas i dess helhet på samma sätt på verksamhet som är av tillfällig karaktär och som utövas av personer som är etablerade i andra medlemsstater.

41 Regeln om geografisk exklusivitet som föreskrivs i artikel 52.2 i Bundesrechtsanwaltsordnung ingår just i en nationell lag som normalt reglerar permanent verksamhet som utförs av advokater som är etablerade på den berörda medlemsstatens territorium, och samtliga dessa advokater har rättighet att erhålla erkänd rätt att föra talan vid en tysk domstol, ibland vid två tyska domstolar, och att där utöva all verksamhet som är nödvändig för att företräda klienter eller för att försvara deras intressen. Däremot befinner

sig inte en advokat som tillhandahåller tjänster och som är etablerad i en annan medlemsstat i en sådan situation att han kan erhålla erkänd rätt att föra talan vid en tysk domstol.

42 Under dessa omständigheter finns det anledning att fastslå att regeln om geografisk exklusivitet inte kan tillämpas på verksamhet av tillfällig karaktär som utövas av advokater som är etablerade i andra medlemsstater, eftersom de rättsliga och faktiska villkor som gäller för dessa advokater i detta avseende inte är jämförbara med de som gäller för advokater som är etablerade på det tyska territoriet.

43 Detta konstaterande gäller dock med förbehåll för att den advokat som tillhandahåller tjänster är skyldig att, inom de gränser och enligt de närmare bestämmelser som behandlats ovan, arbeta tillsammans med en advokat som har erkänd rätt att föra talan vid den domstol där målet anhängiggjorts.

44 Vad gäller den tyska regeringens argument avseende den särskilda situation som föreligger vid förfaranden i samband med "resning" vid Bundesgerichtshof, finns det anledning att påpeka att denna situation inte beror på regeln om geografisk exklusivitet såsom den normalt tillämpas på tyska advokater. I själva verket kan ingen advokat etablera sig på det tyska territoriet utan att få erkänd rätt att föra talan vid en tysk domstol. Sådan erkänd rätt beviljas som en rättighet och utan någon begränsning vad gäller antal, medan erkänd rätt att föra talan vid Bundesgerichtshof beviljas inom ramen för ett selektivt urval bland advokater, från ett specialiserat advokatsamfund, vilka har särskilda sakkunskaper och erfarenheter. Kommissionen har för övrigt under det muntliga förfarandet medgivit att de argument som den har anfört till stöd för talan inte är aktuella i den särskilda situation som gäller specialiserade advokatsamfund, som det vid Bundesgerichtshof.

45 Med detta förbehåll skall kommissionens talan, mot bakgrund av övervägandena ovan, bifallas.

46 Det finns således anledning att fastslå att Förbundsrepubliken Tyskland har underlåtit att uppfylla sina skyldigheter enligt artiklarna 59 och 60 i EEG-fördraget och enligt rådets direktiv 77/249 om underlättande för advokater att effektivt begagna sig av friheten att tillhandahålla tjänster,

— genom att kräva att en advokat som tillhandahåller tjänster skall arbeta tillsammans med en advokat som är etablerad på det tyska territoriet,

även när tysk rätt inte föreskriver något absolut krav att företrädas av advokat;

— genom att kräva att den tyska advokat, som den advokat som tillhandahåller tjänster skall arbeta tillsammans med, själv skall vara rättegångsombud eller försvarare i målet;

— genom att endast tillåta den advokat som tillhandahåller tjänster att delta i muntliga domstolsförfaranden om han åtföljs av den tyska advokaten;

— genom att fastställa närmare bestämmelser om krav på bevis för att de båda advokaterna arbetar tillsammans som inte är berättigade;

— genom att kräva, utan att undantag är möjliga, att den advokat som tillhandahåller tjänster skall vara åtföljd av en tysk advokat om han besöker en frihetsberövad person och att han endast står i skriftlig förbindelse med den personen genom den tyska advokaten;

— genom att låta advokater som tillhandahåller tjänster omfattas av bestämmelsen om geografisk exklusivitet som föreskrivs i artikel 52.2 i Bundesrechtsanwaltsordnung.

Rättegångskostnader

47 I enlighet med artikel 69.2 i rättegångsreglerna skall tappande part förpliktas att ersätta rättegångskostnaderna. Förbundsrepubliken Tyskland har tappat målet och skall därför ersätta rättegångskostnaderna.

På dessa grunder beslutar

DOMSTOLEN

följande dom:

1) Förbundsrepubliken Tyskland har underlåtit att uppfylla sina skyldigheter enligt artiklarna 59 och 60 i EEG-fördraget och enligt rådets

direktiv 77/249 om underlättande för advokater att effektivt begagna sig av friheten att tillhandahålla tjänster,

— **genom att kräva att en advokat som tillhandahåller tjänster skall arbeta tillsammans med en advokat som är etablerad på det tyska territoriet, även när tysk rätt inte föreskriver något absolut krav att företrädas av advokat;**

— **genom att kräva att den tyska advokat, som den advokat som tillhandahåller tjänster skall arbeta tillsammans med, själv skall vara rättegångsombud eller försvarare i målet;**

— **genom att endast tillåta den advokat som tillhandahåller tjänster att delta i muntliga domstolsförfaranden om han åtföljs av den tyska advokaten;**

— **genom att fastställa närmare bestämmelser om krav på bevis för att de båda advokaterna arbetar tillsammans som inte är berättigade;**

— **genom att kräva, utan att undantag är möjliga, att den advokat som tillhandahåller tjänster skall vara åtföljd av en tysk advokat om han besöker en frihetsberövad person och att han endast står i skriftlig förbindelse med den personen genom den tyska advokaten;**

— **genom att låta advokater som tillhandahåller tjänster omfattas av bestämmelsen om geografisk exklusivitet som föreskrivs i artikel 52.2 i Bundesrechtsanwaltsordnung.**

2) **Förbundsrepubliken Tyskland skall ersätta rättegångskostnaderna.**

Mackenzie Stuart Bosco Moitinho de Almeida Koopmans Everling

Bahlmann Galmot Kakouris Joliet O'Higgins Schockweiler

Avkunnad vid offentligt sammanträde i Luxemburg den 25 februari 1988.

J.-G. Giraud
Justitiesekreterare

A. J. Mackenzie Stuart
Ordförande